

Kucserka Zsófia
Előszó

A feminista irodalomkritika illetve a tágabban értett gender studies magyarországi recepciója immár tizenöt-húsz évre tekint vissza. Az elmúlt két évtizedben az alapvető elméleti szakirodalmak bekerültek a tudományos diskurzusba: sorra jelentek meg azok a tematikus folyóiratszámok, tanulmánykötetek és önálló monográfiák, amelyek a nemzetközi (elsősorban angolszász és francia) feminista iskolák és nemzedékek alapvető szövegeit mozgatva tették élővé és termékennyé a gender szempontú elemzéseket, kutatásokat. A nemzetközi elméleti bázison a nőiség szempontja releváns, tudományos és társadalmi súllyal bíró kérdéssé vált. A társadalomtudományokban és az irodalomtudományban a társadalmi nem kérdéssé válásával a kutatás és egyáltalán a gondolkodás olyan dimenziója nyílt meg, amely egészen új vagy más perspektívába helyez bizonyos történeti, elméleti és irodalmi kérdéseket. Az elméleti szövegek recepcióját követték azok a nőtörténeti (és női irodalomtörténeti) alapkutatások [lásd: Borbíró Fanni összefoglalóját], amelyek célja egy másik történelmet, egy másik hagyományt (vagy hagyományokat) megszólaltatni és hallhatóvá tenni.

Annak ellenére, hogy az elmúlt időszak elméletileg és történetileg is nagyon termékeny és gazdag a magyar nyelvű feminista, nőtörténeti vagy gender szempontú szövegek tekintetében, mégis úgy tűnik, hogy elméleti belátásai jórészt nem kerültek be sem az oktatásba, sem a szélesebb köztudatba, hanem megmaradtak egyfajta tudományos, egyetemi zárványnak [erről bővebben: Horváth Györgyi tanulmánya]. A feminizmust még mindig rengeteg negatív sztereotípiával övezi, még mindig összekeverednek bizonyos alapvető fogalmak. [A feminista irodalomkritika alapvető fogalmainak elméleti tisztázásához magyar nyelven lásd: Toril Moi: „Feminista irodalomkritika”. in: *Bevezetés a modern irodalomelméletbe*, szerk.: Ann Jefferson – David Robbey, Osiris, Bp., 1995. 233-253.]. Jelen folyóiratszámunk műfajánál fogva sem lehet célja egy ilyenfajta elméleti tisztázás; az viszont igen, hogy színvonalas példákat mutasson a női szempontú megközelítésekre, elemzési metódusokra. Mindez az *Árkádiában* azért is kiemelten fontos, mert a folyóirat didaktikai része lehetőséget teremt arra, hogy a gender szempontból tudatos értelmezési utak és szempontok a közoktatásban is érvényes megközelítéssé váljanak.

A kötet szövegei természetesen csak egy kis szeletét nyújthatják annak a gazdag mezőnek, amely a gender nézőpontú kutató vagy érdeklődő számára feltárul, ugyanakkor minden szöveg felmutat egy lehetséges utat a nőiségre irányuló megközelítési módok közül. A kötet szerzői más-más elméleti kiindulópontból szólnak meg, nem volt szándékunk egy adott feminista iskola melletti elköteleződés. Az *Árkádia* tanulmányai inkább olyan kérdésfeltevéseként értelmezhetők, amelyek – reményeink szerint – további mérlegelésre és újabb kérdések megfogalmazására ösztönöznek.

Borbíró Fanni összefoglaló jellegű tanulmánya a nőtörténeti és a női irodalomtörténeti kutatások rövid áttekintésével vázolja fel a 19. századi nők lehetőségeit, a kezdődő női emancipáció lépéseit és fázisait. A tanulmány kitér a nők jogaira, a munkavállalás és a tanulás változóban lévő lehetőségeire, valamint a században a nőkkel szemben megfogalmazódó sajátos elvárás-rendszerekre, amelyek a női életpálya-lehetőségeket és az (irodalmi) alkotás módjait szabályozták, befolyásolták. A tanulmány segíti annak a társadalomtörténeti kontextusnak a megrajzolását, amelyben a 19. századi nőírók és költők elhelyezhetők, és ahonnan szövegeik talán jobban érthetővé válnak.

A magyar nyelvű női irodalomtörténeti hagyomány hiányáról és annak sajátos helyzetéről szól a *Fiktív női szerzők a kortárs magyar irodalomban* című Horváth Györgyi tanulmány. Mit kezdhet az irodalomtörténész és a gender szempontból érzékeny kritikus azzal a sajátos helyzettel, hogy a magyar nyelvű női irodalom jelentős részét férfiak írták meg?

Séllei Nórának az *Üvöltő szelek* elemzésével foglalkozó szövege a 19. századi angol kultuszregény gazdag feminista értelmezési hagyományának összefoglalásával mutat rá arra, hogy a feminista szempontú elemzés milyen termékenyen működhet a regényértelmezésekben. Az *Üvöltő szelek* második generációjára fókuszáló elemzése a feminista irodalomkritika olyan alapfogalmait mozgatja, mint: a szövegben működő feminin és maszkulin erők, a patriarchális társadalom elnyomó hatalma, a femininitás transzgresszív és felforgató ereje, a női test, a női írás, a test, mint írás...

A regényműfaj hagyományának és történetének elméleti kérdéseit feszegeti egy kortárs, nagyon is populáris műfaj „nemének” kérdéseiből kiindulva Séllei Nóra másik szövege, *A szingliregény esete, avagy a populáris kultúra neme* című cikk.

Szintén kortárs kérdéssel foglalkozik Horváth Györgyi: *Női irodalom és / kontra Gender Studies...* című tanulmánya. A szerző a magyarországi feminizmus utolsó hullámával – a gender studies recepciójával – és annak (elmaradt?) hatásával néz szembe. A kortárs női irodalom helyzetének, lehetőségeinek számbavétele, a női irodalom kritikai megítélésének mérlegelése a tanulmány tanulsága szerint arra mutat rá, hogy a gender studies (és így a feminizmus utolsó hulláma) Magyarországon széles körben hatástalan maradt, és a szűk, tudományos/egyetemi diskurzus határain belülre korlátozódott, korlátozódik.

Végül a minden szempontból nagyon sikeres Tóth Krisztina költészetének jellemző vonásait veszi számba Vári György cikke. Az *Áradás-poétika* az egyetlen férfi szerző által írt szöveg a kötetben; Tóth Krisztina költészetének olyan értelmezése olvasható itt, amelyben a nőiség szempontja nem válik kizárólagos vagy uralkodó elemzési szemponttá, de termékenyen és tudatosan, megkerülhetetlenül épül be a szerző más, elméletileg magasan iskolázott és megalapozott értelmezési szempontjai közé.

Bízunk benne, hogy a kötet szövegei rávilágítanak arra, hogy a *nem* nélküli irodalom, a társadalmi nemek fölé emelkedő tiszta esztétikai szféra maga is pusztán olyan konstrukció, amelyet a diskurzus (hatalmi) működése hoz létre. Akár így, akár úgy: tudatos irodalomértelmező számára a *nem* nem lehet megkerülhető szempont többé.